

DISLEKSIYA TUSHUNCHA TURLARI BELGILARI

Nafosat Nazarova

Toshkent shahridagi Kimyo Xalqaro Universiteti (KIUT) logopediya yoʻnalishi
magistri

Utbasarova Umida Mexmanovna

Alfraganus universiteti v.b dotsent PhD

Nafosat Nazarova

Master of Science in Speech Therapy, Kimyo International University in Tashkent
(KIUT)

Utbasarova Umida Mexmanovna

Associate Professor (PhD), Alfraganus University

Annotasiya: O'qish mexanizmlarini o'rganishda matnning vizual tasviri zamonaviy o'qish psixolingvistikasida eng kam o'rganilgan sohalardan biridir. Ushbu maqolada o'qish va yozish ko'nikmalarining inson hayotida tutgan o'rni hamda o'qish va yozishdagi kamchiliklar yoritilgan.

Kalit so'z: Fonemik, semantik, agrammatik, mnestik, optik, taktil disleksiya, nutq, o'qish, yozish, disgrafiya, o'g'zaki, yozma, nuqson.

DYSLEXIA CONCEPT TYPES AND SYMPTOMS

Abstract: In the study of reading mechanisms, the visual representation of the text is one of the least studied areas in modern reading psycholinguistics. This article discusses the role of reading and writing skills in human life and the shortcomings in reading and writing.

Keywords: Phonemic, semantic, agrammatic, mnemonic, optical, tactile dyslexia, speech, reading, writing, dysgraphia, oral, written, defect.

Bolaning maktab hayotining dastlabki kunlaridayoq, bolalar disgrafiya va disleksiyaga moyilligini aniqlash, shu bilan o'rganishda qiyinchiliklar ehtimolini kamaytirish juda muhimdir.

Disleksiya - bu bolalarning o'qish qobiliyatiga xalaqit beradigan keng tarqalgan nutq buzilishi. U boshlang'ich maktab o'quvchilarining aksariyat qismida tashxislanadi va ko'pincha dangasalik yoki beparvolik bilan bog'liq.

Disleksiya - bu intellektual va nutq rivojlanishining yetarli darajasiga, eshitish va ko'rish qobiliyatining yo'qligiga va optimal o'rganish sharoitlariga qaramay, o'qish qobiliyatlarini doimiy ravishda tanlab o'zlashtira olmaslik bo'lgan holat.

Disleksiya turlari:

Fonemik disleksiya - fonemik tizim va tovush-harf tahlilining rivojlanmaganligi bilan bog'liq disleksiya.

Semantik disleksiya - bu texnik jihatdan to'g'ri o'qiganda ham so'zlar, jumlar va o'qilgan matnni tushunishning buzilishi bilan namoyon bo'ladigan disleksiya.

Agrammatik disleksiya - bu nutqning grammatik tuzilishining rivojlanmaganligidan kelib chiqadigan disleksiya.

Mnestik disleksiya - bu barcha harflarni va ularning farqlanmagan almashtirishlarini o'rganishda qiyinchilik bilan namoyon bo'ladigan disleksiya.

Optik disleksiya - bu grafik jihatdan o'xshash harflarni, shuningdek, ularning o'zaro almashtirishlarini o'rganishda qiyinchilik bilan namoyon bo'ladigan disleksiya.

Taktil disleksiya - bu ko'r bolalarda kuzatiladigan va Brayl alifbosining taktil idrok etiladigan harflarini farqlashda qiyinchiliklarda namoyon bo'ladigan disleksiya.

Disleksiyaning nutq alomatlari.

1. O'qish paytida tovushlarning almashtirilishi va chalkashishi, ko'pincha fonetik jihatdan o'xshash tovushlar (unli va unsiz, affrikates va ularning tarkibiy qismlari), shuningdek, grafik jihatdan o'xshash harflarning almashtirilishi (d-b, m-n, z-s va boshqalar).

2. Harfma-harf o'qish – tovushlarning bo'g'inlar va so'zlarga birlashishidagi buzilish; harflar navbatma-navbat "ustma-ust" deb nomlanadi.

3. So'zning tovush-bo'g'in tuzilishining buzilishi, undoshlar bir-biriga mos kelganda, undosh va unlilar bir-biriga mos kelmaganda, qo'shimchalar, tovush transpozitsiyalari, tushirib qoldirishlar va bo'g'inlarning transpozitsiyalarida namoyon bo'ladi.

4. O'qish jarayonida texnik buzilish kuzatilmaganda, individual so'zlar, jumlar va matnlarni tushunish darajasida namoyon bo'ladigan o'qishni tushunishning buzilishi.

5. O'qish paytida agrammatizmlar. Bular o'qishni o'zlashtirishning analitik-sintetik va sintetik bosqichlarida namoyon bo'ladi.

6. Talaffuz bilan bog'liq muammolar ko'pincha bemorning tibbiy tarixida kuzatiladi.

7. Lug'atning kamligi va so'zlarning noto'g'ri ishlatilishi. Yengil holatlarda bu faqat o'qishni o'zlashtirish bosqichida aniqlanadi.

Disleksiyaning nutqiy bo'lmagan belgilari.

1. Barcha fazoviy yo'nalishlarda o'zlarini yo'naltirishda qiyinchiliklar kuzatiladi, jumladan, chap va o'ng, yuqori va pastga qarab aniqlashda qiyinchiliklar kuzatiladi.

2. Shakl va o'lchamni noto'g'ri aniqlash qayd etilgan. Vizual-fazoviy tasvirlarning rivojlanmaganligi chizishda, qurilish paytida qismlarni bir butunga birlashtirishda va berilgan shaklni qayta tiklay olmaslikda namoyon bo'ladi.

3. Tananing o'ng va chap tomonlarini farqlashda kechikish, kechiktirilgan so'zlashuv yoki uning buzilishi (chap qo'llilik yoki aralash dominantlik) kuzatiladi.

TASHXIS USULLARI

Ushbu nutq buzilishi ko'pincha kech aniqlanadi: boshlang'ich maktabning 3 yoki 4-sinfida.

Agar yuqorida tavsiflangan disleksiya alomatlari aniqlansa, bolani nutq terapevti, psixolog, nevrolog yoki bolalar nevrologi tekshirishi kerak.

Nutq terapevti yaxshi boshlang'ich nuqtadir; bu zanjirdagi har bir mutaxassis o'zining o'ziga xos muammosini qanday davolashni (tuzatishni) biladi.

Disleksiya tashxisi mutaxassislar tomonidan tahlil qilingan bir nechta parametrlarni o'z ichiga oladi:

- tibbiy tarix (onaning homiladorlik va tug'ish tarixi, oldingi kasalliklar);
- o'zbek tilidagi akademik ko'rsatkichlar;
- artikulyatsiya tizimi;
- nozik motorikani rivojlantirish;
- lug'at, grammatika, fonemika, talaffuz va izchil nutqni rivojlantirish;
- yozma til ko'nikmalari (namunadan nusxa ko'chirish, diktantdan yozish, mustaqil yozish);
- o'qish qobiliyati (tezlik, aniqlik, o'qish uslubi, matnni tushunish, keng tarqalgan xatolar mavjudligi);
- nutqni tahlil qilish va sintez qilish;
- vizual harflarni aniqlash darajasi;
- fazoviy yo'nalish.

Tuzatuv ishlarining asosiy yo'nalishlari:

1. Fonemik idrokni rivojlantirish va takomillashtirish (ma'lum tovushlarni ajratib olish va o'xshash tovushlarni, masalan, s-sh, ch-sh,), nafaqat og'zaki nutqda, balki yozma nutqda ham.

2. Talaffuz ustida ishlash - kamchiliklarni bartaraf etish, artikulyatsiyani mashq qilish, to'g'ri nafas olishni rivojlantirish, izchil gaplardagi tovushlarni avtomatlashtirish va talabaga tovush jihatidan o'xshash tovushlarni farqlashni o'rgatish.

3. Tovush tahlili va sintezi ko'nikmalarini rivojlantirish.

4. Tuzatish ishlarida aqliy jarayonlarni rivojlantirishga katta ahamiyat beriladi: idrok, diqqat, fikrlash va xotira. Buning uchun turli xil vazifalar va ta'limiy o'yinlar tavsiya etiladi.

5. Mavjud so'zlarning ma'nolarini aniqlashtirish va nutqning turli qismlariga tegishli yangi so'zlarni to'plash orqali so'z boyligini yanada boyitish;

6. Izchil nutqni takomillashtirish, gapni asosiy nutq birligi sifatida ishlash. Biz tinish belgilariga e'tibor beramiz, bu esa o'quvchilarni o'qishda to'g'ri intonatsiyadan foydalanishga undaydi.

Disleksiyaning tuzatishning asosiy usullari

Maktab o'quvchilarida disleksiyaning tuzatishning bir nechta usullari mavjud.

Eng mashhurlari Ronald Devis usuli va A.N. Kornev usuli.

Ronald Devis usuli

AQShning Kaliforniya shtatidagi Disleksiyaning tuzatish markazidagi O'qish Tadqiqot Markazining asoschisi Ronald D. Devis disleksiyaning tuzatish uchun eng yuqori muvaffaqiyat darajasi bilan tavsiflangan samarali usulni yaratdi. Ronald Devis usuli 99% hollarda muvaffaqiyatga erishadi.

Ushbu usulning o'ziga xosligi shundaki, u disleksiya bilan og'riklarga yo'nalishni yo'qotish yoki e'tiborsizlikning namoyon bo'lishini nazorat qilishni o'rganishga yordam beradi, ularga eng qiyin va murakkab yozma belgilar va so'zlarni idrok etishni o'rgatadi va keyin ularni tasavvuridagi tasvirlarga aylantiradi, shu bilan idrokda bo'shliqlarni to'ldiradi. Usul og'zaki emas, balki vizual fikrlashga asoslangan. U uchta asosiy bosqichdan iborat:

1. Alifbo va lingvistik belgilarni "nazorat qilishni" o'rgatish, masalan: ularni o'yin xamiridan yasash orqali.
2. Disleksiklar etishmaydigan mavhum so'zlarni, tasvirlarni "nazorat qilishni" o'rgatish.
3. O'qish paytida ketma-ketlik va tushunish ko'nikmasini rivojlantirish.

Devis usuli nafaqat yozma tilni o'rgatadi; u o'zini o'zi tashkil etish ko'nikmalarini rivojlantiradi: vaqt, tartib va davomiylik hissinini rivojlantiradi va diqqatni jamlashni o'rgatadi.

Bolalar bilan ishlashda siz Devis usulidan mashqlardan foydalanishingiz mumkin:

Oson o'qishning uchta bosqichi

Birinchi qadam harfma-harf o'qishdir.

Maqsadlar:

- bolani o'qish paytida nigohini chapdan o'ngga siljitishga o'rgatish;
- ularga harf guruhlarini so'z sifatida tanib olishni o'rganishga yordam berish.

Bu bosqichda o'qishni tushunish shart emas. Asosiy maqsad so'zdagi harflarni tanib olishni va ularni yozilgan tartibda o'qishni o'rganishdir. Bu usul miya va ko'zlarni chapdan o'ngga o'qishga o'rgatadi.

Ikkinchi qadam - matnni skanerlash, uni harfma-harf o'qish.

Maqsad - nigohni chapdan o'ngga siljitish va so'zlarni tanib olish jarayonini davom ettirish.

Uchinchi qadam - tasvirlardagi tinish belgilari.

Maqsad: o'qish materialini tushunish.

A.N. Kornevning usuli

U "O'qish va yozishni doimiy ravishda o'zlashtira olmaslikni tuzatish" deb nomlanadi va boshlang'ich maktab o'quvchilarida disleksiyani tuzatish uchun ishlatiladi.

Usul maktab o'quv dasturini o'zlashtirish va bolalarning nutqini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan rivojlanmagan jarayonlarni erta aniqlashga qaratilgan. Ushbu testlar ko'pincha o'qituvchilar tomonidan disleksiyali bolalar bilan ishlashda qo'llaniladi.

Disleksiyani tuzatish mashqlari

Fonemik jarayonlarni rivojlantirish mashqlari

Ushbu mashqlar fonematik eshitish, idrok etish va xotirani mashq qiladi. Ular berilgan fonemani so'zdan ajratish, so'zlardagi fonemalar sonini aniqlash va berilgan fonemalar soniga ega so'zlarni tanlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Quyidagi mashqlar va o'yinlar taklif etiladi:

- Qarama-qarshi ovozli va jarangsiz, yumshoq va qattiq undosh tovushlarni farqlash. Farqlash quyidagi algoritmgga muvofiq amalga oshiriladi: tinglash, talaffuz qilish, ajratish, yozib olish. Talaffuz bosqichida kinestetik analizator ishga tushirilishi kerak, masalan: ovozli fonemalar uchun qo'lingizni ko'taring va jarangsizlar uchun tushiring.

XULOSA

Shunday qilib, disleksiya yozma tilning, aniqrog'i, o'qish jarayonining buzilishidir. U ko'pincha murakkab neyropsixiatrik va nutq buzilishlarining bir qismi sifatida uchraydi. Biroq, doimiy o'qish buzilishlari aqliy qobiliyati buzilmagan, og'zaki nutqi normal rivojlangan va ko'rish va eshitish analizatorlari buzilmagan, ammo individual aqliy jarayonlari rivojlanmagan shaxslarda ham uchraydi.

Bolalarning o'qishdagi natijalari va psixologik stressi buzilmasligini ta'minlash uchun disleksiyaning oldini olish va tuzatishni iloji boricha erta boshlash kerak. Bu bolaga ushbu noxush tashxisdan qochishga yordam berishning eng yaxshi usuli.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. Amanatova, M.M. Umumta'lim maktablari o'quvchilarida o'qish va yozishdagi buzilishlarning tarqalishi // Maktab nutq terapevti. - 2006. - № 2 (11),

11-bet

2. Babenko, I.A., Kachka, O.A. Nutq terapiyasida grafik diktantlar

Aqliy jihatdan zaif maktab o'quvchilarida optik disgrafiyaning oldini olish va tuzatish vositasi sifatida darslar // Maktab nutq terapevti. - 2015. - № 3 (55). - b. 49

3. Budagaeva, A.G. Boshlang'ich maktab o'quvchilarida yozma nutqni tuzatish jarayonida tovush-harf tahlilini ishlab chiqish // Amaliy defektologiya. - 2017. - № 4 (12). - 75-bet

4. Efimenkova L.N. Boshlang'ich maktab o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqini tuzatish

O'quvchilar. Moskva: Vldos, 2001

5. Mironenko E.D. Oddiy maktabda optik disgrafiya uchun tuzatish ishlari // Maktab nutq terapevti. - 2006. - № 5 (14). - 72-bet

6. Moiseeva T.V. Boshlang'ich maktab o'quvchilarida yozish va o'qish buzilishlarining rivojlanishining dastlabki bosqichida oldini olish // Maktab nutq terapevti. - 2006. - № 1 (10). - 11-bet

7. Nazarenko V.V. "E'tiborli bo'laylik!" Nutq terapevtining yozishda nuqsonlari bo'lgan boshlang'ich maktab o'quvchilari uchun yozishni tuzatish darslarida ixtiyoriy

e'tiborni rivojlantirish bo'yicha ishi // Amaliy defektologiya. - 2017. - № 4 (12). - 75-bet.